

més actual que no pas la històrica. Al llibre, Bertrana adverteix, no sense un to sorneguer, que és artista i que no li interessin les qüestions polítiques, enteses com l'alta política governamental. Tanmateix, en molts passatges no desaprofita l'ocasió per afirmar un tarannà que és identitat i és, alhora, relat i mirada sobre el passatge: el tarannà de dona alliberada que es pregunta per com viuen «les germanes» del Marroc; una dona que en fer el viatge en solitari sap de totes les dificultats i obstacles que es troba per la condició mateixa del seu viatge i no els amaga ni els dissimula; una dona que no es deixa entabanar pels romanços que li expliquen i que mira, sempre, d'anar una mica més enllà del que els altres admiren. En el volum hi ha una veu més afermada, a estones amb més mala bava, a estones més poètica i arrodonida que a *Paradisos oceànics*, que va ser el seu gran èxit. Les peripècies de viatge conjuguen les ganes d'agafar el lector amb l'autoexigència narrativa. Tingueu per segur que *El Marroc sensual* és una bona porta d'entrada a l'obra de Bertrana.

Maria Sevilla Plastilina

Fonoll Edicions, Juneda, 2021.

Plastilina és un llibre lisèrgic del segle XXI, una actualització del mite al·lucinat amb tota la força i la mala bava de crítica al sistema, a les seves rebotigues i a les seves bavalles. Dic bavalles amb intenció: perquè la Maria Sevilla ha creat un poemari en què les impressions físiques estan mastegades i perfilades fins al punt d'alçar-se com un cos viu, salvatge i furiós. Un poemari que segueix el fil dels viatges amb les drogues podria embarrancar en llocs comuns creats per l'imaginari bàsicament masculí d'aquest territori literari. Res més lluny d'això: som davant d'una veu de dona que s'afirma i s'aferma

sense complexos a través d'una brutalitat amb sentit i amb fondària. Contudent, amb una energia ben dominada, és capaç de crear una imatgeria i una música que se t'endú. Els versos llisquen per un pedregar perfectament dibuixat, vertiginosos, però amb un ordre propi. És un pedregar existencial que sacseja i sorpren a cada sotragada.

L'experiència més orgànica s'acompanya de la crítica al sistema, d'un ensenyar les nueses de la precarietat i la crueltat de la intempèrie instal·lada en el dia a dia. Les citacions dansen al costat de versos que juguen amb formes diverses amb tota naturalitat. Alguns més clarament pensats per ser dits i per al joc, però, en conjunt, són versos que tracen un viatge, una llarga caminada que et porta lluny. Les citacions de Cussà, Carpenter, Stephen King, Joan Josep Camacho Grau, Victor Català, Rodoreda o Xavier Grimau semblen bressolar uns versos que són fúria, joc i punxada fonda. Fa un temps que em pregunto si a la literatura —particularment la catalana— l'experiència lisèrgica era un territori reservat a l'autoria masculina o, segons els casos, a una èpica pròpia del mascle. Aquí trobem una subversió de papers dictats i assignats, una *Plastilina* per empassar-se-la sencera.

Joaquim Nadal i Farreras (ed.)
Girona, 1939: porta de l'exili.
Escrits del final de la Guerra Civil
L'Avenç, Barcelona, 2021.

Sempre ens hem de felicitar pel treball acurat d'historiadors que aporten llum a esdeveniments clau del nostre passat. Més quan el temps objecte de recerca és encara recent i remou emocions i consciències. L'objectivitat és, per definició, una tasca que no més podem guanyar per aproximació, i és una empresa difícil, una fita que sols pot assolir al màxim qui és conscient d'aquesta dificultat. Un mateix fet es percep i s'explica de diverses maneres —deixo de banda les males intencions de qui, conscientment, pretén manipular— en funció de la vivència, de qui el narra, de la seva ideologia, de la seva capacitat de relatiu distanciament, del tarannà del seu caràcter. És per això que convé deixar parlar i escoltar veus diferents de persones que van ser protagonistes dels fets i els han interpretat des de diferents àmbits de participació. Els seus testimonis formaran el conjunt, sempre complementari, que servirà al lector per a fer-se càrrec de la panoràmica, sempre complexa, que exigeix pluralitat de veus i matisacions. Val a dir que els testimonis directes, contrastats entre ells, són la font d'informació més valuosa per a qui sap llegir amb atenció i entre línies, perquè el text original aporta molta informació, no tan sols pel que diu, sinó també per com ho diu. L'aspecte formal del text, el gènere, el lèxic, la sobrietat, la moderació, la intensitat o l'exageració, són símptomes indiscutibles que revelen una intenció no reconeguda, sovint inconscient, per part de l'autor. Es comprèn, doncs, que l'heterogeneïtat a l'hora de fer la tria dels textos serà essencial. I som davant d'un llibre que ha sabut calibrar curosament aquest factor.

Panoràmica de la desfeta

per Anna Rossell

Joaquim Nadal i Farreras (ed.)

Girona, 1939: porta de l'exili

Escrits del final de la Guerra Civil

El seu editor, Joaquim Nadal (Girona, 1948), historiador, polític i professor d'història contemporània de la Universitat de Girona, ha sospesat amb molt d'encert la seva elecció. Com bé assenyala Maria Campillo al pròleg, que duu el significatiu títol «Girona 1939: Retrat en blanc i negre», l'autor «se serveix d'eines diverses [...], la tipologia del material aplegat és de mena molt variada. En això rau principalment el sentit i el valor del llibre, i la seva gràcia: fragments de memòries de tots els gèneres (de caràcter personal, autobiogràfic, històric o militar), narrativa testimonial, pàgines de dietaris privats. I reportatges o articles de premsa, [...] els autors recollits al llibre componen un aplec de subconjunts formats per periodistes, polítics, escriptors, militars; o fins i tot membres del ram de l'hostaleria [...]». I cal remarcar que les veus que configuren aquest conjunt panoràmic pertanyen tant al bàndol republicà com al de les forces d'ocupació i als respectius adeptes i simpatitzants, com també se'n deixa sentir alguna dels «vencedors vençuts».

Un dels criteris evidents del recull és, com ja anuncia el títol, estructurar la temàtica entorn de la ciutat de Girona en els darrers moments de la Guerra Civil, l'any 1939, poc abans i immediatament després de la caiguda de Barcelona, el 26 de gener, i de l'ofensiva cap al nord i l'ocupació de Girona per part de les forces franquistes el 4 de febrer.

Així, la ciutat esdevé refugi de multitud d'exiliats de tota mena, camí de la frontera francesa, davant de la derrota imminent de la República Espanyola. La lectura ens obre la finestra a les més diverses reaccions humanes davant qualsevol crisi —d'acolliment o d'egoisme provocat pel pànic— i als nous escenaris gironins, que, transformats per les necessitats ineludibles del moment, esdevenen llocs improvisats d'aixopluc institucional o de civils. Obligats a pernoctar allà on mínimament poden, a subsistir on cada dia escassegen més els aliments, angoixats per la incertesa del futur que els espera, els autors dels textos ens fan de testimonis de l'intens sofriment de la llarga caravana de candidats a l'exili, amb mitjà de transport o a peu, de gent malalta que quedava pel camí... *Leitmotiv* comuns de la majoria dels textos dels emigrants són els cotxes estimbats, la fatiga, la malfiança, la fam, el fred, els bombardeigs constants, els rumors de deserció o fugida de soldats o d'autoritats, o de l'arribada imminent de les tropes franquistes, no sempre certs, o la devastació, la destrucció, la ciutat encesa.

Amb aquests elements contrasten les cròniques escrites per militars

franquistes o civils simpatitzants, que denoten l'exaltada eufòria d'aquells gironins que viuen l'ocupació com un alliberament i, en el cas dels militars, amb la retòrica d'estil pompós i ampul·lós que caracteritza la cega ideologia de caire propagandístic.

Cada autor o autora va precedir d'una «nota de context», una breu introducció a la seva persona, que Nadal aprofita, a més, per a comentar aspectes significatius del text que presenta a continuació i sovint també per a comparar-ne alguns entre si, remarcant-ne les similituds o les diferències. Sovint en reproduïx parts fent-ne una citació textual, que no sempre és necessària. L'editor acompanya cada text amb la corresponent informació detallada sobre la seva font, la qual cosa comporta una bibliografia considerable sobre el tema, tenint en compte que són trenta-sis els autors i textos recollits, als quals el lector pot recórrer per ampliar coneixements. Una d'aquestes fonts és un llibre, germà d'aquest, igualment molt recomanable, editat per l'autora del pròleg, Maria Campillo, especialista en la literatura de la guerra, l'any 2010 i reeditat el 2019 (*L'Avenç*): *Allez! Allez! Escrits del pas de frontera, 1939*.

Joaquim Nadal agrupa els textos en vuit capítols, en funció dels subaspectes de la temàtica que s'hi veuen més reflectits, i adjunta, abans de cadascun, una fotografia relativa als epígrafs que tria per denominar-los.

S'hi troba a faltar una relació de sigles i acrònims.